

KONGRESI I MANASTIRIT: ATY KU NJËSIMI I ALFABETIT U BË GUR THEMELI PËR NJËSIMIN E GJUHËS DHE TË KOMBIT

Prof. Dr. Shezai **RROKAJ** *

PËRMBLEDHJE

Ndër katër ngjarjet kombëtare më të mëdha historike, gjuhësore e letrare, kulturore e arsimore, shtetformuese, të cilave u janë referuar dhe do t'u referohen studiuesit e historisë, të gjuhësisë, të letërsisë e folklorit, të didaktikës dhe kulturës janë pa dyshim, Kongresi i Manastirit (1908), i cili, me mënjanimin e alfabeve të tjera shprehu në mënyrë të qartë idenë dhe vullnetin e shqiptarëve se uniteti i alfabetit, uniteti i gjuhës dhe uniteti i kulturës kanë qenë dhe janë kërkesa që përligjin dhe e bëjnë funksional unitetin politik të kombit.

***Fjalë kyçe-** Kongresi i Manastirit, njësimi, alfabeti, gur themeli, gjuhë e kombit.*

HYRJE

S. Frashëri do të pohonte te “Gjuha shqip”, se “Kombetë mbahenë me gjuhëtë, një komb që e humbet gjuhënë e vet është i humburë dhe harruarë ... (dhe se)... xhdo shqiptar, i madh e i vogël të mësojë këto shkronja e të munjë të shkruanë’ e të këndonjë gjuhën e ti, që ka mësuarë me qumështit e s’ëmësë’.Është i njohur fakti se Rilindja Kombëtare ishte një lëvizje politiko-shoqërore, e cila u karakterizua nga një përpjekje e gjithanshme emancipuese me synime të qarta për shkëputje politike si dhe nxjerrjen nga prapambetja arsimore e kulturore nëpërmjet bashkimit dhe ngritjes së vetëdijes kombëtare të shqiptarëve.

Ngjarja e dytë është Kongresi i Elbasanit (1909) dhe hapja e Shkollës Normale të Elbasanit (1909) për mësimin e gjuhës shqipe. Vendimet e tij kishin të bënin me mbrojtjen e gjuhës dhe vënien në zbatim të alfabetit të Manastirit. Në zbatim të vendimeve të Kongresit të Manastirit dhe Kongresit të Elbasanit ishte hapja e Shkollës Normale për mësimin e gjuhës shqipe. Mësimi i gjuhës shqipe dhe masivizimi i shkollës ishin bërë kërkesë e e ditës dhe vendimet kishin të bënin me mbrojtjen e gjuhës dhe zbatimin e alfabetit të Manastirit, me përgatitjen e mësuesve, hartimin e teksteve për mësimdhënien në gjuhën amtare në të gjitha lëndët dhe kategoritë e shkollave. Ky ishte një hap tjetër i rëndësishëm drejt njësimin të gjuhës shqipe.

*Shef i Departamentit të gjuhësisë, Universiteti i Tiranës

Profesor Mehmet Çeliku e vlerëson Kongresin Kombëtar të Elbasanit si “një ngjarje e rëndësishme kulturore, arsimore e politike, ai është kongresi i shkollave shqipe dhe i gjuhës shqipe, është kurorëzim i luftës së gjatë të Rilindjes Kombëtare shqiptare për identitet kulturor shqiptar.

Ngjarja e tretë është Komisia Letrare Shqipe e Shkodrës, e cila hedh për herë të parë themelet e një politike gjuhësore, në kuptimin teorik të këtij koncepti, po të mbajmë parasysh se për herë të parë kemi një mbështetje institucionale nga Komanda austro-hungareze me synime të qarta në këtë drejtim.

R. Elsie thekson se Komisia Letrare Shqipe u ngrit prej austro-hungarezëve “...me sugjerimin e konsullit të përgjithshëm August Ritter von Kral, për të vendosur në lidhje me çështjen e përdorimit zyrtar të drejtshkrimit, si dhe për të nxitur botimin e teksteve shkollore në gjuhën shqipe.”

Komisia ishte një projekt madhor për një politikë gjuhësore, e cila do të krijonte një sinergji midis institucioneve qeverisëse të kohës dhe plejadës së intelektualëve, me qëllim kodifikimin e drejtshkrimit dhe unifikimin e variantit letrar që do të përfaqësonte gjuhën e administratës, të shkollës, të shtypit, të literaturës në tërësi dhe të kulturës së mbarë kombit.

Kjo politikë gjuhësore në dobi të formësimit të Shtetit të ri shqiptar jepet në mënyrë të qartë nga S. Çeka, kur pohon se “Parimi dhe zbatimi i dialektit historik të Elbasanit dhe përgjithësimi i tij në qeveri me kulturë shkollore të truallit tonë asht një përparim i paçmuar dhe një ... çap për bashkimin politik dhe letrar të dy copave të pashqitshme të Veriut dhe të Jugës.”

Ngjarja e katërt e rëndësishme është Kongresi i Drejtshkrimit (1972) dhe gjithë hapat e mëtejshëm për të realizuar gjuhën njësuar, si një vepër ku kombi do të realizojë për shtetin a shtetet e tij një konvergencë gjuhësore njësuase kryesisht në administratën publike, në shkollë dhe në media. Natyrisht, në harkun e këtyre ngjarjeve madhore dhe në përmbushje të synimeve të tyre ka pasur përpjekje të tjera të rëndësishme dhe me arritje të pamohueshme, si: Shoqëria e Stambollit (1879), Shoqëria “Bashkimi” (1899) dhe Shoqëria “Agimi”(1901), Kongresi Arsimor i Lushnjes (1920), Kongresi Arsimor i Tiranës (1922), Kuvendi i Parë i Studimeve Albanologjike (Tiranë, 1940), Instituti i Studimeve Shqiptare (Tiranë, 1940), Instituti i Gjuhësisë (Tiranë), Konsulta Gjuhësore e Prishtinës (Prishtinë, 1968).

Ajo që i bashkon këto ngjarje është fakti se çështja gjuhësore nuk ka qenë qëllim në vetvete dhe për vetvete; ajo shërbente si mjet për një qëllim më të madh: njësimi i alfabetit ishte një fillim për njësimin e gjuhës si mjet, për të mbërritur mandej te njësimi i kombit nëpërmjet shkollës, letërsisë e kulturës, me qëllim që të vihej më mirë në qarkullim dija kombëtare shtetformuese, si pronë e bashkësisë, për të realizuar unifikimin vetëdijes si komb; një vetëdije e brendshme në gjithë rrugëtimin prej Rilindësve tanë e këtej. Ndaj mund të pohohet pa mëdyshje se qysh prej Kongresit të Manastirit çështja e njësimit të alfabetit dhe gjuhës nuk ka qenë qëllim në vetvete. Me ndonjë përjashtim, kjo çështje ishte e lidhur ngushtë me kërkesën e njësimit kombëtar dhe të autonomisë, sepse programi i lëvizjes kombëtare është i lidhur me procesin e formimit të ndërgjegjes kombëtare dhe të unitetit kombëtar'. I përmbahemi mendimit se kjo sinergji e unitetit të alfabetit, të gjuhës dhe kulturës në shërbim të unitetit të kombit është një politikë gjuhësore, herë në trajtën e përpjekjeve sporadike të qarqeve të caktuara qysh prej rilindësve e herë si një angazhim shtetëror prej Komisionit të njësimit të alfabetit dhe gjuhës në vazhdim. Pavarësisht nga veçanësitë dhe kushtet historike që kanë ndikuar në qëndrimet përkatëse ajo që i bashkon këto ngjarje historike është larmia e pjesëmarrësve dhe formimeve të tyre si: studiues e krijues në gjini të ndryshme, apo edhe patriotë, shtetarë, fetarë etj.

Prej Kongresit të Manastirit e këtej nis një rrugëtim pa kthim drejt:

Së pari, eliminimit nga diskutimi i alfabeve arabo-turk e grek dhe zgjedhja e alfabeve me bazë latinishten. Kjo zgjedhje ishte padyshim më pak një vazhdim tradite të autorëve të vjetër sesa një shprehje vullneti për të qëndruar larg alfabeve me të cilët lidheshin vendet që synonin të na asimilnin a të na copëzonin. Një alfabet larg fqinjësisë territoriale e larg alfabetit të pushtuesit ishte një garanci më shumë për një autonomi dhe një pavarësi kombëtare.

Së dyti, zgjedhja e dy alfabeve në Kongres tregonte se do të duhej ende kohë që klubet të hiqnin dorë nga ndasitë, copëzimet dhe kaosi grafik për t'u përfshirë gradualisht në një lëvizje unitare kombëtare në kuptimin e gjerë. Siç do të shihet më tej, edhe pse me dy alfabe, Kongresi jo vetëm i dha fund larmisë grafike të deriatëhershme, por edhe shërbeu, në vijim të Lidhjes së Prizrenit, si një fillesë për një funksionim të kombit në tërësinë e elementeve që e përbëjnë atë.

Së treti, është pak e besueshme që zgjedhja e dy alfabeve të jetë bërë për të shprehur a respektuar bashkësinë veri/jug e ca më pak atë fetare në myslimanë e të krishterë. Faktori i jashtëm, i cili është përdorur si argument diskutimi nga studiuesit për të dhënë interpretime të ndryshme, lidhet më shumë me përdorimin praktik të shtypshkronjave, që asokohe mbështeteshin në karakteret latine.

Së katërtri, njësimi i alfabetit ishte një fillim për njësimin e gjuhës si mjet për të mbërritur te njësimi i kombit nëpërmjet shkollës, letërsisë e kulturës, që do të vinin më mirë në qarkullim dijen kombëtare si pronë e bashkësisë për rritjen e vetëdijes njësuere.

Kongresi i Manastirit u dha shqiptarëve përfundimisht një alfabet latin, i cili ua ktheu përfundimisht syrin nga Perëndimi, i largoi ata prej kthetrave të turqve dhe lakmive territoriale të fqinjëve. Nga vetë natyra e saj, gjuha shërbeu si mjet për formësimin kombëtar. Një alfabet, një gjuhë pa thyerje të mëdha dialektore, një shoqëri shqiptare e emancipuar, që duhej të zgjohej dhe të bashkohej nëpërmjet shkollimit dhe kulturimit, mbeten sot e gjithë ditën, prej Rilindësve në kohët e moderne, rruga si duhet të bëheshin dhe do të formësoheshin Shqipëria dhe shqiptarët.

Edhe në kohët e sotme debatet nuk kanë vënë në diskutim vetëdijen arketipike të njësimin gjuhë-komb. Ato kanë qenë kryesisht të lidhura me bazën dialektore të gjuhës së njësuar, pas pohimeve në Kongresin e Drejtshkrimit (KD) për të ashtuquajturën bazë mbidialektore të gjuhës letrare, për kriteret e zbatuara për normën drejtshkrimore, për lidhjen e gjuhës së njësuar me sistemin komunist, për pasurimin, rishikimin, zëvendësimin e saj a krijimin e një standardi tjetër etj. Këto debate kanë mbetur të mbërthyerë hera-herës në një mendësi akuzuese, pa mundur të jepen zgjidhje racionale normative për gjuhën shqipe e cila, si një dukuri dinamike, ndryshon e larmohet, duke iu përshtatur rrethanave shoqërore të reja e ku, si në çdo gjuhë tjetër merr trajtën e një gjuhe në përdorim.

Sot është koha që problemet e gjuhës së njësuar të kundroheshin nga këndvështrimi i gjuhës në përdorim, i cili është përcaktues për normën e çdo gjuhe. Si shumë studiues të tjerë, mendoj se një debat dobiprurës për çështje të caktuara për gjuhën e njësuar, larg shigjetimeve, i mbështetur kryesisht në studiues dhe në institucione, mund të na shpjerë drejt dhënies së disa zgjidhjeve në fushë të drejtshkrimit, pas të cilave lipset një politikë planifikuese gjuhësore mbarëkombëtare.

Nga ana tjetër, i përmbahem gjithashtu mendimit se me gjithë diskutimet e debatet gjuha e njësuar, edhe pse ende në proces formësimi, e mbrojti gjuhën shqipe prej “krisjes gjuhësore”, *ipso facto* edhe “krisjes kombëtare”, që po realizohej gradualisht për shkak të copëtimit gjeopolitik të kombit në disa shtete, e ku shqipja, sikundër vetë shqiptarët po formonin një arkipelag gjuhësor pa mundësi komunikimi brendaetnike prej një “ishulli” gjuhësor tek tjetri. Njësimi i gjuhës nëpërmjet një gjedheje njësuere për shqipfolësit ishte antidoti më i efektshëm për të parandaluar zhvillime gjuhësore në kahje diverguese e me gjasa që, në një kohë të pritshme, diversiteti gjuhësor, kulturor, ekonomik e politik mund të sillte një “përzierje gjuhësore” aty ku shqipja ishte nën ndikimin e gjuhës së shtetit tjetër (serbishtes, maqedonishtes, gjuhës malazeze).

Pra, me gjithë problemet e komunikimit brendakombëtar dhe të njësimin shtetëror gjuha e njësuar ka funksionuar pëlqyeshëm në disa veprimtari shoqërore si: në letërsi, në shkencë, në shkollë, në administratë e në lëmenjtë e tjerë të kulturës kombëtare në trojet etnike ku jetojnë shqiptarët. Ajo u përdor në trevat etnike të shqiptarëve si mjete më i rëndësishëm integrues kombëtar i shqiptarëve të shpërndarë në disa njësi administrative shtetërore. Ndërkaq jeta e shqiptarëve kudo ku jetojnë, nga ajo kohë gjer sot, ka ndryshuar shumë dhe krahas këtyre ndryshimeve janë rritur dukshëm edhe prurjet e reja letrare e shkencore dhe jeta e përgjithshme kulturore e tyre.

Parimi i kompromisit të natyrshëm brenda bashkëveprimit ndërdialektor midis ish varianteve të shqipes letrare dhe jo vetëm, prej Rilindjes Kombëtare e këtej, ka ndikuar pozitivisht në njësimin e gjuhës shqipe, duke qenë i efektshëm për zhvillimin e përgjithshëm të standardizimit të saj.

Aspiratat e përgjithshme të shqiptarëve orientohen drejt integritit në Bashkimin Evropian dhe paralelisht drejt bashkimit kombëtar. Kjo gjë kërkon në radhë të parë që shqiptarët medoemos duhet të kenë një gjuhë të njësuar të vetme, por dhe funksionale e të zbatueshme në të gjitha viset etnike ku ata jetojnë. Sot gjuha e njësuar është mjete kryesor për mbrojtjen e identitetit të njësuar kombëtar edhe përballë trysnisë së gjuhëve dhe kulturave të huaja në periudhën e shoqërisë globale që po jetojmë.

Prirja e përgjithshme (por jo vetëm) për ndërhyrje drejtshkrimore në standardin tonë vjen prej disa faktorësh ndër të cilët veçojmë: dinamizmin e zhvillimit të vetë standardit që lidhet edhe me ndryshimet e sistemit dhe ndryshimet gjeopolitike, kryesisht në dy dekadat e fundit. Por edhe vetë Kongresi i Drejtshkrimit (1972), i cili me gjithë punën e konsiderueshme, të bërë nga studiuesit dhe institucionet, nuk mund të mbyllte gjithçka plotësisht dhe drejt për arsye të mosnjohjes plotësisht të të gjithë arealit gjuhësor të trevave shqipfolëse, që vinte nga gjendja e pamjaftueshme e studimeve dialektologjike të kohës, të cilat nuk ishin gjithmonë konverguese, për shkak të copëtimit politik të kombit tonë. Nga ana tjetër, me gjithë punën e palodhur të studiuesve tanë, përgatitja teorike vuante defektet e izolimit dhe të mungesës së një shkolle teorike gjuhësore *ad hoc*. Gjithashtu, Kongresi i Drejtshkrimit i la shumë çështje të hapura për t'u ndjekur në dinamikën e mëtejme të zhvillimit të gjuhës. Por, nëse në kohën e KD disa vendime u morën edhe në emër të një idealizmi kombëtar pragmatik, për shkak të copëtimit gjeopolitik të kombit, sot shqiptarët lëvizin lirshëm në arteriet e kombit dhe bashkë me ta edhe gjuha e tyre. Kombi dhe gjuha e tij e njësuar nuk është më një ëndërr, një aspiratë, por një realitet i prekshëm, i përditshëm, i provuar dhe në proces formësimi, ndaj dhe zgjidhjet duhet të marrin parasysh këtë realitet të ri.

PËRFUNDIME

1. Prirja globale integruese ndërkombëtare ka sjellë vetiu edhe prirjen integruese kombëtare.
2. Në këto kushte shqiptarët nuk mund të kenë dy standarde gjuhësore e as nuk mund të nisin nga e para një të ri.
3. Zgjidhja e vetme është zgjerimi dhe përmirësimi i këtij standardi drejt gjithëgjuhës. Kjo do të thotë se standardi duhet të pranojë natyrshëm për nevojat e veta prurje nga gjithëgjuha, kryesisht nga trevat jashtë kufirit politik të Shqipërisë.
4. Nga ana tjetër, është e domosdoshme sot që të ndërtohen politika gjuhësore që mundësojnë shtrirjen e gjuhës së njësuar në tërësinë e shqiptarëve brenda kombit, me qëllim që shqiptarët të arrijnë një kohezion më të shpejtë shpirtëror e gjuhësor dhe një komunikim me frekuencë më të lartë në të gjitha fushat e jetës politike, ekonomike, shoqërore, arsimore, edukative etj.

STUDIME MBËSHTETËSE DHE REFERENCA

1. *Kongresi i Manastirit (1908),*
2. *Kongresi i Elbasanit (1909)*
3. *hapja e Shkollës Normale të Elbasanit (1909)*
4. *Komisia Letrare Shqipe, 1916 Shkodër*
5. *Kongresi i Drejtshkrimit (1972)*
6. *Kongresi Arsimor i Lushnjës (1920),*
7. *Kongresi Arsimor i Tiranës (1922),*
8. *Kuvendi i Parë i Studimeve Albanologjike (Tiranë, 1940),*
9. *Instituti i Studimeve Shqiptare (Tiranë, 1940),*
10. *Instituti i Gjuhësisë (Tiranë), Konsulta Gjuhësore e Prishtinës (Prishtinë, 1968).*

